

Doc. dr Stevan Konstantinović

VOJVODINA I CRNOGORCI

Slobodan Medojević, Nenad Stevović, Crnogorci u Vojvodini – kolonizacija 1945 – 1948, Matica Crnogorska, Podgorica, 2011.

Pred nama je kapitalno delo o sudbinama ljudi i dvaju prostora, Crne Gore i Vojvodine, koje su nam priredili Nenad Stevović i Slobodan Medojević a koje je naslovljeno *Crnogorci u Vojvodini – kolonizacija 1945 -1948*. Autori, kao glavni pokretački motiv za nastanak ovog dela navode potrebu naučne, istorijske, arhivske demistifikacije procesa i istorijskog događaja posle koga, popularno rečeno, ništa nije ostalo isto ni u Crnoj Gori ali ni u Vojvodini. Ovaj veliki događaj, a sada i ovim velikim dokumnetom, još uvek i još dugo će proizvoditi posledice i u Crnoj Gori i u Vojvodini. Delo koje je pred nama je direktno ali i indirektno otvorilo još mnoga pitanja kako u ravni istorije, tako i savremenosti.

Faktografski tačno, istorijski precizno, Medojević i Stevović, a u predgovoru knjizi i Milenko Perović, su definisali razloge i istorijske uzroke koji su doveli do velike seobe Crnogoraca. Čak toliko velike da ova seoba ima mitske razmere. Koliko god se autori trudili da budu faktografski precizni, egzaktni, ipak nisu uspeli pobeći od činjenice o krajnjoj nesagledivosti učinjenog. Ovim delom, zahvaljujući ovim pregaocima, otvoren je prostor za preispitivanja, počev od naizgled jasnog odgovora na pitanje: **gde i zašto su se Crnogorci preselili?**

Milenko Perović, kao i crnogorska istorijska nauka, navodi da je i pre ove seobe bilo značajnih migracionih procesa koji su Crnogorce odveli *na sve četiri strane sveta*, ali nikada ranije u toliko velikom broju. Medojević i Stevović pobrajaju uslove koji su morali biti ispunjeni od strane onih koji su se opredelili za seobu da bi dobili mesto u vozu za Vojvodinu; Milenko Perović, a pre njega vojvođanska istorijska nauka daju odgovor kakvi su bili ideološki ali i uslovi na terenu, u

Vojvodini, da se seoba mogla ostvariti, odnosno, kome je uzeta zemlja i druga imovina, ko je prethodno bio proteran, da bi naseljavanje bilo moguće. Od ove tačke može početi priča o Vojvodini, kojoj ovo nije ni prva ali je možda u bližoj budućnosti poslednja planska kolonizacija ovakvih, mitskih razmera.

Planska naseljavanja prostor Vojvodine poznaje nekoliko vekova unazad. U Vojvodinu je neprekidno naseljavano stanovništvo takođe sa *sve četiri strane sveta*. Posledicama jednog segmenta iz tih seoba, naseljavanjem Rusina u Bačku, Srem i Slavoniju, bavim se prethodnih 20-tak godina pa dajem sebi za pravo da i u slučaju naseljavanja Crnogorca u Vojvodinu uspostavljam relacije tamo gde su one moguće, a ima ih mnogo, jer seoba na seobu liči.

Naseljvanje Rusina u Bačku započelo je oko 1750 godine. Austrijsko carstvo imalo je ekonomski interes i velike površine nenaseljene i neobrađene zemlje a drugi uslov za usepšnu kolonizaciju nalazio se na Karpatima i Tatrama – mnoštvo praznih stomaka čiji je gladni pogled išao dolinom Tise do južnih oboda imperije. Slika je kompletnija kada se tome dodaju vekovi ratovanja, popaljena sela, hajdučija zbog visokih nameta i osionosti tuđe ili domaće odnarođene rusinske vlastele. Carska kancelarija, kao uslov za preseljenje budućim kolonistima nametnula je za one prilike svoj ideološki zahtev: konfesionalna podobnost. Time su svi preduslovi bili ispunjeni i kolonizacija Rusina (a slično je bilo i u slučaju Slovaka, Čeha, Nemaca, Mađara, Bunjevac, Francuza, i drugih) mogla je biti realizovana.

Interes države, prazan, nenaseljen prostor, prazni stomaci i ideološka podobnost kolonista, opšta su mesta organizovanom premeštanju stanovništva u okvirima jedne države. Preispitivanja opravdanosti tog čina nastaju kad ta država nestane sa istorijske pozornice, pa i ova knjiga o seobi Crnogoraca, za mene nije slučajna činjenica kao ni vreme njenog pojavljivanja.

U književnoj tradiciji Rusina, kao jedini razlog za seobu u Bačku navode se ekonomski razlozi, odnosno, već pomenuti prazni stomaci. Silazak sa Karpata i Tatri čak je bio poređen sa izlaskom Jevreja iz zemlje Misirske. Vojvodina je, u skladu sa navedenim poređenjem, pretstavljena kao obećana zemlja u kojoj teče med i mleko. No, do meda i mleka se nije ni lako ni brzo došlo. Osim prirodnih nedaća usledili su konflikti sa domicijelnim, zatečenim stanovništvom, kao i verski raskol među kolonistima a nakon toga usledili su periodični ili kontinuirani pritisci čiji je cilj trebala biti potpuna promena identiteta doseljenih Rusina, a pritisci su dolazili i od strane mađarskih vlasti ali i iz srpskog etničkog okruženja. Naravno da se jedan deo naseljenih pokajao zbog napuštanja matičnih prostora, pa se vratio

nazad. Oni koji su izabrali lakši put prilagođavanja, prestali su biti Rusini, a njihovi potomci tu činjenicu nerado pominju i do dan-danas. Istovremeno, Rusini su nastavili sa glorifikovanjem punog ili punijeg stomaka. Proces slavljenja neprekidnog rada organa za varenje doveo je do toga da su Rusini iz nizine počeli da na svoj stari kraj gledaju sa visine. Zemlja pradedova bila je i ostala sinonim za siromaštvo, glad i bedu. I to punih 250 godina, sve do današnjih dana, ali i danas ponovo u potrazi za punijim stomakom pojedini Rusini koji napuštaju Vojvodinu ne žele se vratiti na matični prostor, već se sele dalje, preko okeana, u šumovite i hladne krajeve Kanade.

Jedino što nisu mogli izbrisati i iz svesti je griža savesti za učinjeno, vidljiva u delu usmenog, narodenog stvaralaštva, kroz pevanje o lepoti i ljubavi. Dok se nisu latili papira, olovke i učenosti, Rusini o ljubavi nisu mogli pevati a da se ona događa na strnjici, u kukuružištu, repištu samo u pesmama je ostalo sećanje na lepotu senovitih proplanaka, bistrih potoka i zelenih šuma. U svemu ostalom je zavladała ekonomska logika a merila vrednosti su postala merljiva lancima zemlje i kućama na lakat. I baš zbog toga je ravnica vratila milo za drago svima koji su došli da je besomučno izrabljuju privučeni pričom o medu i mleku. Do krajnjih granica, ekonomskim interesom pritusnuta od strane doseljenika iz vremena Arsenija Čarnojevića, Marije Terezije, Aleksandra Karađorđevića i Josipa Broza Tita, ravnica svojim mučiteljima oduzima želju da se plode i množe. Vojvodina sve više liči na lavlju pećinu u koju mnogi uđu ali niko, ili retko ko, iz nje izađe. U tu zamku su se uhvatili i Crnogorci.

Sada i Crnogorcima predstoji borba za očuvanje onog što se spasiti može. Za razliku od Rusina i ostalih ranije naseljenih, Crnogorci imaju i nekoliko dilema u psihološkoj ravni. Iako su autori ove knjige podrobno opisali zakonski osnov preseljenja, iako je vlasništvo nad stambenim objektima i obradivim zemljištem često menjalo titulare, svest da su došli u nečije i na nečije vlasništvo, da su potomci prethodnih vlasnika živi, da su dokumentovali i arhivirali svoja izgubljena imovinska prava, da izjavljaju da se ne žele vratiti ili potraživati svoju dedovinu – u psihološkoj ravni to loše utiče ne samo na crnogorske već i na sve ostale koloniste u Vojvodini.

U psihološkoj ravni Crnogorci imaju još jedan, čini se još značajniji – identitetski problem. On ima svoj koren u matici ali i specifikke koje su vojvođanske. Dok su nacionalne manjine, narodnosti, nacionalne zajednice, u Vojvodini počev od 1945. godine izgrađivale institucionalnu infrastrukturu i time utvrđivale svoje nacionalne identitete, Crnogorci kao pripadnici naroda, to su mogli činiti jedino u okviru svoje tada - federalne jedinice. Kompenzacija za status statističke činjenice ogledala se

kao i ranije kod Rusina u punom stomaku, a kod Crnogoraca i sa dodatkom neometane društvene etabliranosti i perspektivnosti. Sa promenama političke klime, statistika postaje vrlo zanimljiva kada je reč o Crnogorcima. Od gotovo stabilnih 35 000 Crnogoraca do 1981. godine, brojnost do 1991. godine raste do skoro 45 000, da bi 2002. godine usledio pad na ranije pomenutih 35 000 ljudi. Ako u period rasta brojnosti crnogorske zajednice uključimo mehanički priliv, on ipak nije mogao, a niti je bio toliki. Moraju se uzeti u obzir i loša demografska kretanja u čitavoj Vojvodini, pa tako nije demografski gledano logičan ni nagli pad od skoro 10 000 ljudi za samo 10 godina. Rast i pad brojnosti po svemu sudeći uzrokovan je stanjem psihe. Prisutna je dezorijentisanost populacije od oko 10 000 ljudi, ali trend je zabrinjavajući i u velikoj meri zavisi od stabilizacije odnosa u samoj Crnoj Gori kao i od rešavanja odnosa Crne Gore sa Srbijom.

Zbog svega pomenutog ova knjiga je izuzetno značajna. Ona ima funkciju knjige-institucije, značajne koliko zbog prošlosti a još više zbog budućnosti Crnogoraca u Vojvodini. Ova knjiga je temelj za početak konstituisanja crnogorske manjine u Vojvodini i ostvarivanje kolektivnih prava Crnogoraca koja im po svim civilizacijskim merilima pripadaju, baš kao i svima koji u Vojvodini žive i lagano nestaju.